

ЛІТЕРАТУРА:

1. Прохоров Г. М. От переводчика / Г. М. Прохоров // Дионисий Ареопагит. Сочинения. Толкования Максима Исповедника / Дионисий Ареопагит ; Максим Исповедник ; [пер. с гр. Г. М. Прохоров]. - СПб. : Алетейя ; Издательство Олега Абышко, 2002. - С. 5-25.
2. Лурье В. М. История Византийской философии. Формативный период / В. М. Лурье. - СПб. : Аxioma, 2006. - XX+553 с.
3. Бирюков Д. С. Ареопагитский корпус: учение о Боге и о Божественных именах / Д. С. Бирюков // Антология восточно-христианской богословской мысли. Ортодоксия и гетеродоксия : в 2-х тт. / Г. И. Беневич, Д. С. Бирюков ; [под науч. ред. Г. И. Беневича, Д. С. Бирюкова ; сост. Г. И. Беневич]. - Т. 2. - С. 7-18.
4. Христокін Г. Філософія грецької патристики як східнохристиянський неоплатонізм / Г. Христокін [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://theology.in.ua/ua/br/theological_source/patristic/37839/.
5. Чорноморець Ю. Візантійський неоплатонізм від Діонісія Ареопагіта до Геннадія Схоларія / Ю. Чорноморець. - К. : Дух и Літера, 2010. - 569 с.
6. Библия. Современный перевод библейских текстов. - М. : World Bible translation Center, 2001. - 1150 с.
7. Дионисий Ареопагит. Сочинения. Толкования Максима Исповедника / Дионисий Ареопагит ; Максим Исповедник ; [пер. с гр. Г. М. Прохоров]. - СПб. : Алетейя; Издательство Олега Абышко, 2002. - 854 с.
8. Dionysius the Areopagite. The Divine Names / Dionysius the Areopagite // Dionysius the Areopagite on the Divine Names and the Mystical Theology ; [J. Parker (trans.)]. - L. : Ibis Press, 2004. - 986 p.
9. Sancti Dionysii Areopagitae liber tertius de divinis nominibus // Libri Sancti Dionysii Areopagitae, Quos Joannes Ierugena Transtulit De Graeco in Latinum, Jubente ac Postulante Rege Carolo Ludovici Imperatoris Filio / Sancti Dionysii Areopagitae [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.binetti.ru/collectio/theologia/areopag/nomin.shtml>.
10. Άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης: Περί Θείων Ονομάτων / Άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης // ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ. Το blog αφιερώνεται στη μνήμη του παπά Φώτη του Λαυριώτη [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://paterikakeimena.blogspot.com/2011/05/9.html>.

V. Popov

THE NAME "ΤΑΥΤΟΝ" IN THEOLOGICAL ONOMATOLOGY DIONYSIUS THE AREOPAGITE

In the article the problem of interpretation of the notion of "identity (ταύτον)" is examined in the "Corpus Areopagiticum", which is presented in it as one of the Divine names. The historical and philosophical analysis of complex of teologo-philosophical the passage from the works of "The Divine names" is conducted by research of both original sources and the existing translations. On this basis, made the first translation of the text in the Ukraine language. The author concludes apophatic character Dionysius'es onomatology that has become one of the foundations of a byzantine philosophy.

Key words: theological onomatology, identity, personality, identity, Apophatic theology, neoplatonism.

© В. Попов

Надійшла до редакції 10.01.2012

УДК 1: 316. 62

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ "ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ"

ОЛЕКСІЙ САБАДУХА,

аспірант кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка

У статті досліджено проблему відповідальності. З'ясовано методологічне підґрунтя аналізу проблеми відповідальності. Доведено, що лише індивід особистісного рівня розвитку сутнісних сил здатний до відповідальної діяльності.

Ключові слова: відповідальність, продукт діяльності, суспільні відносини, методологія, концепція сутнісних сил людини.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Актуальність дослідження проблеми відповідальності обумовлена деградаційними процесами в сучасному світі й українському суспільстві зокрема. Сучасна українська політична еліта, з одного боку, не відчуває відповідальності за процеси життєзабезпечення, а з іншого, відтворює безвідповідальні

відносини в суспільстві. Проблемою відповідальності в соціальній філософії займалися як зарубіжні філософи: К.-О. Апель, Д. Бюлер, Г. Йонас, Дж. Ролз, так і вітчизняні - А. Єрмоленко, О. Гомілко та інші. Уважаємо, що в соціальній філософії недостатньо досліджено методологічне підґрунтя для аналізу проблеми відповідальності різних суб'єктів

діяльності. У сучасній соціальній філософії поняття "відповідальність" визначають як "міру відповідності поведінки особи, групи, прошарку, держави наявним вимогам, діючим суспільним нормам, правилам співжиття, правовим законам" [7, с. 87]. Треба погодитись, що відповідальність можна визначати через відповідність конкретних дій людини чинним нормам. Сформульоване твердження, що відповідальність виникає на основі сталих соціальних норм і відтворюється як через певні форми контролю, так і через усвідомлення суб'єктами духовно-практичної діяльності своєї суспільної ролі [7, с. 87], має право на існування. Дійсно, відповідальність виникає на основі соціальних норм, проте такий підхід не охоплює всієї багатогранності суспільного буття й механізмів виникнення відповідальності. Чинні суспільні норми фіксують лише сталий момент взаємовідносин між суб'єктами діяльності, тоді як соціальні відносини - це динамічний процес взаємодії між людьми, у якому суттєве значення належить інтересам, які вони переслідують. Момент єдності у взаємовідносинах суб'єктів діяльності фіксуємо в понятті "соціальний інтерес". Уважаємо, що діяльність суб'єктів має відповідати суспільному інтересу, адже в іншому разі суспільство приречене на деградацію. Тому сучасний підхід до розуміння поняття "відповідальність", на наш погляд, носить абстрактний характер, бо відірваний від соціальних якостей людини.

Метою статті є з'ясування методологічного підґрунтя аналізу проблеми відповідальності, що передбачає розв'язання таких завдань: 1) дослідити проблему відповідальності в сучасних соціально-філософських теоріях; 2) визначити методологічне підґрунтя аналізу проблеми відповідальності; 3) охарактеризувати міру відповідальності різних соціально-психологічних типів людини.

Виклад основного матеріалу. Суттєвий внесок у розробку проблеми відповідальності в постмодерну епоху зробив німецько-американський філософ Г. Йонас, який акцентує увагу на тому, що необхідні "нові виміри відповідальності" [5, с. 50]. Філософ не закреслює категоричний імператив І. Канта, але формулює його дещо по-іншому: "Дій так, щоб наслідки твоєї діяльності були сумісні з підтримкою справжнього людського життя на Землі" [5, с. 58]. У цьому імперативі людської поведінки чітко простежується акцент на тому, що людина має брати на себе відповідальність за "Іншого". Отже, Г. Йонас конкретизує категоричний імператив І. Канта й наближає його до свідомості пересічної людини. Подібна конкретизація доцільна, бо вона стає більш зрозумілою. Ми вважаємо, що за таких умов людство здатне подолати антрополого-екологічну катастрофу, яка в іншому разі подолає нас.

Г. Йонас стверджує, що проблема відповідальності має в першу чергу стосуватися питання взаємовідносин людини та природи: "Природа як предмет людської відповідальності - це, поза всяким сумнівом, дещо нове, відносно чого етична теорія повинна ще розмірковувати" [5, с. 51]. На його думку, людину у її діяльності вже не стримують моральні та етичні вимоги, відчуття справедливості, чесності або страх перед Богом. Так, він пише: "Сучасна тех-

ніка принесла із собою дії нового масштабу, що розповсюджуються на рідкісні об'єкти, що тягнуть за собою непередбачувані наслідки, і рамки етики минулого більше не в змозі їх вмістити" [5, с. 50]. Ми цілком поділяємо ці твердження, адже сучасну людину моральні та етичні імперативи не вимушують діяти відповідально, бо вона спонукається досягненням власних егоцентричних цілей, а відповідальність перед соціумом відсутня. Якщо імператив І. Канта стосувався взаємовідносин між людьми, то в імперативі Г. Йонаса основна увага сконцентрована на взаємовідносинах людини і природи. Утім, ми вважаємо, що Г. Йонас, на відміну від І. Канта, не зрозумів, що ставлення людини до природи опосередковується ставленням людини до людини, тобто відносини людини й природи носять антропоморфний характер.

До подібних висновків доходить і сучасний німецький філософ К.-О. Апел. Він наголошує, що, з одного боку, людська спільнота здійснила суттєвий технологічний крок уперед, а з іншого, простежуються деградаційні тенденції, що призводять до "кризової ситуації людства" [2, с. 410]. Деструктивні явища, на думку філософа, вимагають нової етики відповідальності. Так, філософ пише: "Головною проблемою нагальної сьогодня планетарної етики відповідальності є те, що вона має бути здатною якось покласти край невідповідності між величезним потенціалом і поширенням технічної діяльності і конвенціональною мораллю людини. <...> Невідповідність можна подолати лише за допомогою мобілізації того самого розуму, який в абстрактно обмеженій формі науково-технічної раціональності зумовив кризову ситуацію людства" [2, с. 410]. Отже, філософ чітко фіксує невідповідність між науково-технічними досягненнями людини і її здатністю до відповідальної поведінки та наголошує на тому, що кожний індивід має усвідомити відповідальність за подолання кризових ситуацій та збереження людської спільноти.

Проблема відповідальності в К.-О. Апеля набуває планетарного масштабу - "співвідповідальності" [2, с. 404]. Уважаємо за необхідне погодитись з актуальною ідеєю філософа щодо "співвідповідальності", адже від кожного суб'єкта діяльності залежить ефективність подолання конкретних кризових ситуацій. Проте важко погодитись з думкою К.-О. Апеля, що "єдність людської історії вперше постала як реальність" [2, с. 404]. Уважаємо, що, навпаки, у діяльності суб'єктів переважної частини людства простежується відчуженість, егоцентризм, орієнтація на власну вигоду, що і є причиною відсутності співвідповідальності. На нашу думку, співвідповідальність виникне тоді, коли людство усвідомить себе суб'єктом діяльності.

Сучасний український філософ А. Єрмоленко акцентує увагу, що є два види відповідальності: "за щось" і "перед кимось" [4, с. 169]. Перше значення має монологічний сенс, це відповідальність людини за свої вчинки та результати власної діяльності. Друге має комунікативний смисл, під яким розуміється відповідальність перед "Іншим": перед конкретною людиною, перед суспільством взагалі чи перед трансцендентальною силою - Богом. Очевид-

но, що індивід має нести і монологічну, і комунікативну відповідальність. Адже в першому випадку індивід відповідальний за продукти власної діяльності, які споживаються іншими, а в другому - несе відповідальність за суспільні відносини. Монологічна й комунікативна відповідальності органічно пов'язані. Комунікативна відповідальність неможлива без монологічної, як і не може бути монологічної без комунікативної.

Незважаючи на певні конструктивні досягнення в дослідженні проблеми відповідальності, необхідно уточнити методологічне підґрунтя для її аналізу. У сучасній соціальній філософії аналіз взаємодії суб'єктів соціального простору відбувається в межах суб'єкт-суб'єктного підходу ($S' - S''$). На наш погляд, методологічним підґрунтям для аналізу проблеми відповідальності може виступати думка В. І. Шинкарука: "Суб'єкт-суб'єктне відношення так чи інакше закономірно опосередковане предметами, які певним чином виступають об'єктами. <...> Інакше кажучи, "нормально" існують не суб'єкт-об'єктні чи суб'єкт-суб'єктні відносини <...>, а суб'єкт-об'єкт-суб'єктні відносини [9, с. 189-190]. Тому взаємодія суб'єктів діяльності носить суб'єкт - об'єкт - суб'єктний характер і описується схемою:

$$S' - \text{O} - S''$$

де S' - продуцент продукту і відносин, S'' - споживач продукту і відносин, O - предмет споживання, а знак O означає суспільні відносини між продуцентом і споживачем. До речі, до подібного висновку дійшов один із фундаторів німецької комунікативної філософії Ю. Габермас, який уважає, що продукт будь-якої діяльності завжди має подвійний характер: предметну та комунікативну складові. [3, с. 299-303]. Отже, взаємодія між різними суб'єктами діяльності завжди опосередкована продуктом діяльності та суспільними відносинами з іншим суб'єктом. Подібне твердження може стати методологічним підґрунтям для аналізу проблеми відповідальності.

Будь-який спеціаліст має нести відповідальність за предметну й комунікативну складові: за виробництво предмета споживання та відтворення суспільних зв'язків. Сторона здібностей, що відповідає за виробництво предмета споживання, отримала назву "професійна", а сторона, яка здійснює контроль за відтворенням суспільного зв'язку, - "інтелектуальна" [6, с. 27]. Продукт споживання, що рухається від продуцента до споживача, утворює між ними певну структуру взаємовідносин, у яких можна виділити технологічну, економічну, політичну, правову, моральну складові. Виділені складові є різними формами суспільних взаємовідносин, за які має нести відповідальність суб'єкт діяльності. На основі цього виділяють різні форми відповідальності: технологічну, економічну, політичну, правову, моральну тощо. Доцільно об'єднати зазначені форми відповідальності однією категорією - соціальна відповідальність.

Проте виникає запитання: який індивід здатний до відповідальності, до відтворення відповідальних відносин, а який - ні? На наш погляд, до відповідальності здатний лише той індивід, який спонукається у своїй діяльності соціальним інтересом, відчуває єдність із суспільством. Індивід, що не

здатний до відтворення відповідальних відносин, як правило, спонукається власною вигодою. Для обґрунтування наведеної думки слід звернутися до психології А. Адлера, філософії Е. Фромма, концепції сутнісних сил людини [6].

Досліджуючи соціально-психологічний тип людини, здатної до соціальної відповідальності, варто проаналізувати концепцію особистості А. Адлера щодо способів життя людини. Дослідник виділяє чотири способи життя, у яких базовими поняттями виступають соціальний інтерес та ступінь активності. До першого типу А. Адлер відносить людину, "що керує" [10, с. 173]. Ці індивіди самовпевнені, наполегливі, із незначним соціальним інтересом, або він взагалі відсутній. Вони активні, але їхня поведінка не характеризується турботою про інших, бо вони орієнтовані на досягнення влади. Отже, для них характерний егоцентризм, а тому відповідальність відсутня.

До другого типу А. Адлер відносить індивідів, "що беруть" [10, с. 173], які ставляться до світу як споживачі. Соціальна активність низька. Вони намагаються задовольняти більшість своїх потреб за рахунок інших. Основна мета в житті - отримати від інших якомога більше матеріальних благ, уваги, задоволення. Соціальний інтерес як спонукання до діяльності теж відсутній. Отже, задовольняючи власні потреби за рахунок інших, цей індивід не здатний до прояву соціальної відповідальності.

До третього типу відносяться люди, "що уникають" [10, с. 173]. У цього типу людини немає ані соціального інтересу, ані активності, необхідної для вирішення навіть власних проблем життєзабезпечення. Вони більше бояться невдачі, ніж намагаються досягти успіху. Життя характеризується соціально-інертною поведінкою та униканням вирішення життєвих задач. Виходячи із твердження, що відповідальність передбачає здатність людини відчувати власну співучасть у житті "Іншого", висновуємо, що і цей тип людини теж не здатний відчувати відповідальності.

І нарешті, люди, які відносяться до четвертого - "соціально корисного типу" [10, с. 173]. Для таких людей характерний високий ступінь соціального інтересу та високий рівень активності. Як соціально орієнтовані особи, вони здатні проявляти турботу про інших, вирішувати актуальні суспільні проблеми. Отже, маючи високий рівень соціального інтересу, відчуваючи власну роль у житті "Іншого", такий індивід здатний до соціальної відповідальності.

Отже, із чотирьох стилів життя, виділених А. Адлером, лише один, на наш погляд, характеризується проявом соціальної відповідальності, яка спостерігається в соціально корисного типу людини. Уважаємо, що соціальний інтерес як характеристика суб'єкта діяльності (індивіда, соціальної групи) є підґрунтям до усвідомлення та прояву відповідальності. Індивід, у якого немає соціального інтересу та відчуття єдності із суспільством, буде проявляти егоцентризм у поведінці. Така людина не здатна до відтворення відповідальних взаємостосунків. Відсутність соціального інтересу як основи соціальної відповідальності заповнюється мотивом вигоди, який, як правило, реалізується за рахунок "Іншого". Так, А. Адлер зазначив, що "будь-яке намагання до осо-

бистої влади затримує розвиток суспільного обов'язку..." [1, с. 137], тоді як індивід із розвинутим соціальним інтересом здатний до відтворення відповідальних соціальних зв'язків.

До аналогічних висновків щодо механізмів впливу внутрішнього світу людини на продукт її діяльності дійшов відомий філософ та психолог Е. Фромм, який звертає увагу, що в діяльності людини можна виділити два типи орієнтацій: непродуктивний та продуктивний. Серед непродуктивного типу філософ виокремлює такі орієнтації в поведінці людини: рецептивна, експлуаторська, скупа та ринкова.

Для життєдіяльності людини рецептивної орієнтації характерне уявлення, що всі блага пов'язані з матеріальним світом. Вони очікують отримати ці блага від інших. "Для цих людей характерно, що їхня перша думка - знайти когось іншого, хто дасть їм потрібну інформацію, замість того, щоб самим зробити хоч найменше зусилля. Якщо ці люди релігійні, то їх поняття про Бога таке, що вони чекають всього від нього і нічого від власної активності" [8, с. 66]. Отже, люди з таким типом орієнтації є залежними від інших через нерозвинуті власні здібності. На наш погляд, відсутність соціального інтересу в цього типу людини є однією з причин відсутності відповідальності.

Люди з експлуаторським типом орієнтації теж вважають, що задоволення від життя пов'язане з матеріальними благами, проте вони не чекають допомоги від інших, а діють самостійно та наполегливо в досягненні власної вигоди [8, с. 67]. У взаємовідносинах з іншими будь-яка людина для представника експлуаторського типу орієнтації постає як об'єкт експлуатації та розцінюється з позиції її корисності. Отже, такий тип людини проявляє високу активність порівнянно з рецептивним типом, проте скеровує її на власне збагачення. За відтворювальні суспільні зв'язки відповідальності не несе, адже відчужується від результатів власної діяльності.

Скупий тип орієнтації схожий із репродуктивним та експлуаторським. Основні його риси: жадібність та відчуженість від зовнішнього світу, тобто "інший" ігнорується, відтворювальні суспільні зв'язки характеризуються безвідповідальністю.

Діяльність людини з ринковим типом орієнтації спрямована перш за все на те, як найкраще "продати" свої здібності роботодавцю. Проте їй абсолютно не важливо, чи відповідають власні здібності цій роботі, чи викликає вона духовний інтерес. "Успіх залежить здебільшого від того, наскільки гарно людина вміє продати себе на ринку, наскільки гарно вона вміє подати себе, наскільки приваблива її "упаковка", наскільки вона "бадьора", "міцна", "енергійна", "надійна..." [8, с. 73]. Зрозуміло, що в такої людини питання про споріднену працю не виникає. Почуття ідентичності, яке виражається у відчутті єдності свого "Я" з результатами своєї діяльності, відсутнє. У людини з ринковою орієнтацією власні здібності виступають товаром на ринку праці: "Я - те, чого хочете" [8, с. 75]. Отже, така людина зорієнтована також на власне збагачення, "інший" ігнорується, відтворювальні суспільні зв'язки характеризуються безвідповідальністю.

У рецептивного, експлуаторського, скупого та

ринкового типу орієнтації можна виділити спільні ознаки. Вони сприймають оточуючий світ лише як джерело добробуту, отже, виступають споживачами. Соціальний інтерес як соціально-психологічна характеристика відсутня в репродуктивного типу орієнтації. Мотив вигоди є узагальненою характеристикою соціальної діяльності рецептивного, експлуаторського, скупого та ринкового типу орієнтації, який витісняє будь-які намагання зробити добро на благо суспільства. Соціальний інтерес у репродуктивного типу людини відсутній, отже, відсутня й відповідальність.

На противагу репродуктивному типу орієнтації існує продуктивний тип. Такий індивід здатний до творчості, реалізує власний потенціал (нахили, здібності) через споріднену працю. Зовнішній світ сприймає творчо, критично осмислюючи та вирішуючи актуальні проблеми, відтворюючи таким чином відповідальну взаємодію з іншими. Людина продуктивного типу орієнтації здатна ставитися до світу одночасно і сприймаючи його реалію, і збагачуючи його власною енергією [8, с. 91]. За Е. Фроммом, продуктивна людина здатна до конструктивної творчої діяльності, але найважливішим її продуктом є сама людина та її відповідальні зв'язки з "іншими". Продуктивна людина вимоглива до себе, постійно знаходиться в процесі розвитку власних здібностей та здатна розвивати інших. Отже, продуктивний тип орієнтації характеризується самореалізацією власних здібностей та активною творчою діяльністю, що позитивно змінює навколишній світ, а тому й відтворює відповідальні взаємозв'язки з іншими. Творчо сприймаючи та збагачуючи навколишній світ, продуктивний тип людини виявляє у своїй діяльності соціальний інтерес, що є підґрунтям соціальної відповідальності.

За концепцією сутнісних сил людини характер діяльності індивіда обумовлений одним із чотирьох видів спонукань: стимул, мотив, інтерес, ідеал. Залежно від виду спонукань у цій концепції виділено чотири типи людини: залежна, репродуктивна, особистість та геній [6, с. 28-29]. Проаналізуємо ставлення кожного типу людини до діяльності та здатність до відповідальності. Залежна людина у своїй діяльності спонукається безпосередніми потребами, за межі яких вийти не здатна. Цей тип людини не спроможний до самоконтролю за процесом власної діяльності. Якість продукту діяльності досягається лише під впливом зовнішнього контролю. Отже, залежна людина не здатна відчувати відповідальність як за предмет споживання, так і за суспільні взаємовідносини, що утворюється соціальним рухом цього предмету.

Репродуктивна людина у своїй діяльності спонукається вигодою. Цей тип людини має достатньо високий рівень соціальної активності, уміло й швидко пристосовується до нових обставин, у будь-якій діяльності орієнтований на досягнення певної вигоди та привілейованого становища, може протистояти негативному ставленню оточуючих. Репродуктивна людина спроможна орієнтуватися в ринкових відносинах, намагається досягнути вигоди за рахунок іншої людини, але егоїстична орієнтація не дозволяє бачити інтереси "іншого". Такий індивід відчу-

жується від результатів власної діяльності й суспільного життя. Отже, відповідальність як соціально-психологічна характеристика відсутня.

Соціальний та інтелектуально-психологічний портрет особистості характеризується тим, що соціальна активність скерована на розв'язання суспільних проблем. У своїй діяльності особистість спонукається соціальним інтересом. Соціально-психологічний портрет генія збігається з портретом особистості, суттєва різниця полягає лише в тому, що геній вирішує суспільно значущі проблеми на основі нової парадигми діяльності, тоді як особистість діє в межах чинної. Тому особистість та геній здатні до розв'язання суспільних проблем, спонукаються соціальним інтересом, для них органічно характерна соціальна відповідальність.

На основі аналізу поняття "соціальний інтерес" А. Адлера, типів соціальної орієнтації людини Е. Фромма та концепції сутнісних сил людини можна зробити таке узагальнення. Провідною думкою в проаналізованих концепціях є те, що на найвищій рівень розвитку людина піднімається лише тоді, коли спонукається соціальним інтересом. Така людина здатна творчо вирішувати суспільні проблеми, несе відповідальність за результати своєї діяльності, ідентифікує себе із цілим, є відповідальною за відтворювальні суспільні взаємозв'язки. Такий тип людини у творчості А. Адлера отримав назву "соціально корисний", у філософії Е. Фромма - продуктивний, у концепції сутнісних сил - особистість або геній.

Висновки

Отже, деградаційні, безвідповідальні процеси в суспільстві пов'язані з діяльністю індивіда репродуктивного рівня розвитку, який має пріоритет у суспільстві. Соціально-психологічною основою відповідальності є відчуття єдності людини із суспільством, наявність соціального інтересу. Відповідальність - це зовнішній прояв внутрішніх спонукань до діяльності людини, усвідомлення інтересів "іншого". Соціальні норми відтворюються у відповідаль-

них діях індивіда особистісного рівня розвитку сутнісних сил. Коли особистостей у суспільстві бракує, соціальні норми нікому відтворювати, вони гинуть, а на зміну приходять примітивні й ті, що вигідні панівному класу. Розбудова громадянського суспільства в Україні можлива лише за умов наявності критичної маси особистостей у суспільстві, що передбачає подолання кланової та класової вигоди та формування соціального інтересу в суб'єктів соціального простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адлер А. Индивидуальная психология / А. Адлер // История зарубежной психологии. - М. : Изд-во Московского университета, 1986. - С. 131-140.
2. Апель К.-О. Дискурсивна етика як політична етика відповідальності у ситуації сучасного світу / К.-О. Апель // Ермоленко А. М. Комунікативна практична філософія / А. М. Ермоленко. - К. : Лібра, 1998. - С. 395-412.
3. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / Ю. Габермас. - Львів : Літопис, 318 с.
4. Ермоленко А. М. Комунікативна практична філософія / А. М. Ермоленко. - К. : Лібра, 1999. - 488 с.
5. Йонас Г. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации / Г. Йонас ; [пер. с нем. И. И. Маханькова]. - М. : Айрис-пресс, 2004. - 480 с.
6. Сабадуха В. О. Українська національна ідея та концепція особистісного буття : [монографія] / В. О. Сабадуха. - Івано-Франківськ : Фоліант, 2011. - 176 с.
7. Філософський енциклопедичний словник / [редкол.: В. І. Шинкарук]. - К. : Абрис, 2002. - 742 с.
8. Фромм Э. Человек для себя / Э. Фромм. - Минск : Коллегиум, 1992. - 253 с.
9. Шинкарук В. И. Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения / В. И. Шинкарук, А. И. Яценко. - К. : Политиздат Украины, 1984. - 255 с.
10. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. - СПб. : Изд-во Питер, 1999. - 608 с.

O. Sabadukha

PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS OF RESPONSIBILITY AS A CATEGORY

The article deals with the problem of responsibility. The methodological background of responsibility problem analysis is studied. It is proved that, only the individual of the personal level of essence powers is able to be responsible in his activity.

Key words: responsibility, activity product, social relations, methodology, human essence powers conception.

© О. Сабадуха

Надійшла до редакції 16.12.2012